

Kaukana valtamerellä

Jacob Wallenberg

Kaukana valtamerellä

Finland-laivan purjehdus
Kiinaan 1769–70

Päiväkirjan suomentanut
Lars Karlsson

Kuvittanut
Minna Marx

FAROS
Turku 2004

Kuvat sivuilla 65–67, 69 ja 135–136 ovat Jacob Wallenbergin alkuperäisestä päiväkirjasta.

Alkuteos: Jacob Wallenberg, *Min son på galejan* (1769–70, julkaistu ensimmäisen kerran vuonna 1781)

Kansi: Kari Salmi

© Lars Karlsson, Minna Marx & Faros-kustannus Oy

ISBN 951-98968-7-2

Painopaikka: RT-Print, Pieksämäki 2004.

Faros-kustannus Oy

Tanhuankatu 5 D 9

20540 Turku

s-posti faros@faroskustannus.fi

www.faroskustannus.fi

Suomentajan esipuhe

Oscar Levertin, ruotsalainen runoilija ja kriitikko kirjoittaa 1900-luvun alussa *Min son på galejan* -kirjan uuden painoksen johdosta: ”Jacob Wallenbergista kirjoitetut elämäkerrat tuovat masentavan yksitoikkoisesti esiin samat karut tiedot: Vihittiin papiksi, matkaili merellä, kuoli.”

Tästä ei koskaan pitänyt tulla kirjaa.

Armon vuoden 1769 jouluna Itä-Intian Komppanian kaksi laivaa lipuu Göteborgin satamasta päämääränä sadunhohtoinen Kiina kaikkine rikkauksineen. Edessä on pitkä matka, mutta jokainen laivalla oleva tietää, että tienesti voi olla huimaava – mikäli palaa matkalta hengissä.

Laivalla on 150 merimiestä, heidän joukossaan 23-vuotias laivapastori Jacob Wallenberg. Vähitellen yksitoikkoinen merielämä alkaa käydä pitkäksi niin hänelle kuin muillekin. Kun ”linja” eli päiväntasaaja on ylitetty, hän alkaa kirjoittaa ”päiväkirjaa”, ei omaa pöytälaatikkoaan varten, vaan enemmän kanssamatkustajiensa piristeeksi, onhan hän joskus ennenkin kirjoittanut pieniä sepustuksia.

Niin syntyy vähitellen arkki arkilta merikirjallisuuden klassikko: *Poicani kalerilla, tai Itä-Intian matka, sisälldäen caicenlajjsta*

mustepulloricbkamaa, koottu Finland-Laivalla, ioca läcbti Göteborgista Joulukuussa 1769, ja palasi sinne Kesäkuussa 1771. Allänäkyvän punamysyysisen cirioittama.

Kiinan matka liittyy ajallisesti Linnén opetuslasten löytöretkiin uusille mantereille, mutta näiden ahkerien ja usein kiihkeiden kerääjien uuvuttavien luetteloiden kanssa 23-vuotiaan laivapapin päiväkirjalla on kovin vähän yhteistä – vaikka nuorimies onkin vähintäänkin yhtä tarkkasilmäinen havainnoitsija kuin arvon herrat.

Itä-Intian Komppanian Finland lähtee herkkuisesti kuvattujen läksiäisten vauhdittamana Göteborgista jouluna 1769. Alku on surkea: merisairaot merimiehet hoipertelevat kylmissään kannella laivapapin ivallisten kommenttien saattamina, mutta alkuvaikeuksien jälkeen päästään hyytävässä pakkasessa Skotlannin länsipuolelle, jossa laiva joutuu hirmumyrskyn ja vaikeiden tuulien takia kääntymään takaisin Norjaan ”kuin nainen, joka huviajelulla on joutunut myrskyyn, hävittänyt hansikkaansa, menettänyt kornettinsa, repinyt mansettinsa, päästen lopulta hiukset hajallaan ja kyneleet silmissä pelastaamaan rantaan”. Siellä korjataan vahingot, kulutetaan aikaa, tanssitaan norjattarien kanssa ja ammutaan lintuja. Vasta huhtikuussa matka voi jatkua. Nyt menee paremmin, ja kun Gome-ran saari häämöttää looringilla, tuoden ihania tuoksuja laivaan asti, elämä voittaa. Sotaisan intermezzon jälkeen seilataan yhtä soittoa aina Hyväntoivonniemelle asti, jossa nuoret miehet pääsevät vuorostaan tanssittamaan buurityttöjä. Pienen turismin jälkeen matka jatkuu, ja elokuussa 1770 saavutaan määrän-päähän Kantoniin, jonne päiväkirja yllättäen päättyy. Ehkä Wallenberg jatkoi kirjoittamista, mutta paluumatkasta ei ole mitään tallella.

Wallenberg teki toisenkin matkan Kinaan, kunnes sai pastoraatin maissa. Kovin kauan hän ei päässyt tästä nauttimaan, sillä hän kuoli vain 32-vuotiaana.

Wallenbergin teos ei ole vain hänelle itselleen tarkoitettu päiväkirja, vaan kirjoittaja todella nauttii kynäilystään ja kanssamatkustajien huvittamisesta. Hän tekee tarkkoja havaintoja, mutta löytää kaikesta jonkin hauskan piirteen, jolla saa naurajat puolelleen. ”En halua tunkea papereitani oppineiden matkakerptomusten joukkoon, sillä merkitsen muistiin enemmän sellaista, mikä minua huvittaa, kuin sitä, mikä voisi hyödyttää muita.” Hän on joskus kovinkin vakava, kuten myrskyn jälkeen, jolloin hän kirjoittaa mahtavan oodin Korkeimmalle, mutta kohta on taas pilke silmäkulmassa.

Proosassaan hän käyttää ja parodioi erilaisia tyylejä taitavasti: kuivakiskoista tiedetekstiä, alatyylä, juoppokeskusteluja katkonaisine huudahduksineen, virkamieskieltä, filosofointia. Upea on hänen ”eläinkokoelmansa”, jossa hän ensin kuvaa otusta tarkasti ja sitten vertaa sitä johonkin kotopuolen poliitikkoon tai mahtimieheen. Runosuoni pulppuaa aina välillä, taitavastikin, eikä Bellmanin henki ole koskaan kovin kaukana.

Nuoren Wallenbergin tyyllinen ilotulitus on ensimmäinen lajissaan meidän leveysasteillamme. Hän on täysin tietoinen ainutlaatuisuudestaan kirjoittaessaan Pariisista opettajalleen Samuel Älfille: ”Jokainen kirjoittaa tavallaan, minä omalla tavallani...” Ystävälleen Lindblomille hän toteaa itsevarmasti: ”Tyyli on uusi.”

Wallenberg paljastaa itse synn, miksi hän alkoi koota päiväkirjaa. Ajankulukuksi hän haluaa huvittaa niin itseään kuin kanssamatkustajia julkaisemalla viikkolehteä nimeltä *Swedenborgska Posten*. Tämä loppui lyhyeen, sillä numeroita ilmestyi vain kaksi, mutta muste alkoi virrata muistakin kynästä, erityisesti iloissa

ja kosteassa *Runio sacrum* -seurassa, jossa herra pastori itse toimi sihteerinä. Parhaat ystävät eivät löydy etuskanssin miehistön, eikä myöskään ylimmän päällystön joukosta – sääty-yhteiskuntahan oli silloin vielä täysissä voimissaan – mutta kuitenkin laivan peräosasta, jossa ensimmäinen assistentti Alnoor, lääkäri Wallman, kirjuri Dassau ja neljäs perämies Burtz usein yhdessä kilistelivät lasejaan pohtiessaan kaikkea maan ja taivaan väliltä. Ylpeänä sihteerä toteaa: ”Keskustelumme aiheet liikkuvat Linnaeuksen kasveista Cartesiuksen kiemuroihin. Härleman on meille tuttu, Newtonin me tunnemme, emmekä häpeä tuttavuutta Curtiuksen ja Virgiliuksen kanssa.” Eikä laivan arvostettu kapteeni Ekebergkään ollut huonompi kynämies, vaikei hän asemansa vuoksi osallistunut nuorukaisten remuamiseen; hän julkaisi myös oman kertomuksensa kaksi vuotta matkan jälkeen. Halusiko hän ehkä pikkuisen oikoa hölösuisen laivapastorinsa yltiöpäisiä heittoja?

Ei Wallenberg suinkaan ollut nero jo syntyessään, hän paljastaa meille avoimesti kirjalliset esikuvansa. Arkki arkilta päiväkirja ilmestyi laivaväen ratoksi, muistuttaen muodoltaan sen ajan moraalisia muotilehtiä *Spectatoria* ja Dalinin *Argus*-lehteä jopa siinä, että kukin luku alkaa latinankielisellä motolla.

Moni suora sitaatti paljastaa, että Wallenberg on lukenut Fieldinginsä tarkkaan, sama valloittava elämänhalu ja kielellinen leikittely pursuaa molemmista. Kutsuessaan meitä kävelyille tarkastamaan 150 hengen kotia nimeltä Finland ja vertaamalla sitä ”Kunink. Meri- ja Tapulikaupunkiin Kongsbackaan” hän löytää oivallisen vertauskohteen. Hän vie meidät kävelyille, kuljemme Styrrpuurinkatua pitkin ja käännyimme Sepänkujalle, jossa ”kaksi nokista kyklooppia takoo alasinta niin, että kipinät sinkoavat kuumasta raudasta”. Sitten hän johdattaa meidän vähän matkaa eteenpäin, ja näemme ”kunnan purjemaakareita

kumartuneina työnsä ääreen kakattavan kana-, kalkkuna-, anka- ja hanhiorkesterin säestäminä”.

Pappina hänen on tietenkin yritettävä pysyä vyötärön yläpuolella, mutta hän onnistuu siinä melko surkeasti. Välillä hän kirjoittaa yhtä avoimen vapautuneesti kuin Fieldingin *Tom Jonesissaan*.

Wallenberg viihtyy ihmisten parissa, ja erityisesti hameväki on hänellä, kuten muillakin nuorilla kanssamatkustajilla, aina mielessä. Tuskin kovin linnemäinen on hänen huomautuksensa: ”Pidän enemmän tuoksuvasta kuin eriskummallisesta kukasta, ja jos ihastukseni kohteena olisi jokin kaunis ruusu, sen pitäisi kyllä kasvaa kuusitoistavuotiaan tytön poskella.” Ytimekkäästi ja suoraan hän välittää meille havaintonsa – ja mielipiteensäkin.

Wallenberg, ruotsalaisen mahtisuvun ensimmäisiä jäseniä, ei koskaan julkaissut opustaan; mahtoiko tyyli tuntua liian rohkealta ajatellen hänen myöhäisempää seurakuntapastorin asemaansa. Vasta kaksi vuotta hänen kuolemansa jälkeen, vuonna 1781, J. Chr. Holmberg saattoi käsinkirjoitetut arkit kirjalliseen muotoon, suuren yleisön luettavaksi.

Päiväkirja on kirjoitettu yli 200 vuotta sitten, mutta se ei ole kerännyt pölyä. Siinä tuoksuu edelleen raikas, suolainen meri. Finland-laiva purjehtii edelleen.

Lars Karlsson

Sisällys

*Finlandin ensimmäinen matka
Göteborgista Norjaan 11*

*Finlandin toinen matka
Norjasta Hyväntoivonniemeen 56*

*Finlandin kolmas matka
Kapista Jaavaan 99*

*Finlandin neljäs matka
Jaavasta Kiinaan 156*

*Jatkoa Finlandin
neljännelle matkalle 175*

Selitykset 181

Finlandin ensimmäinen matka Göteborgista Norjaan

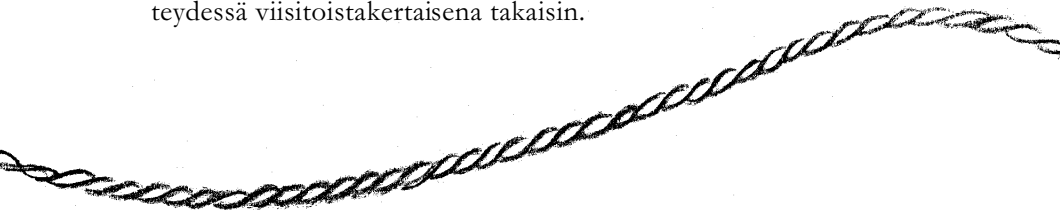
I luku

Parturiunt montes...

Siihen aikaan, kun L. saavutti enemmän kuuluisuutta muutamalla kynänvedolla kuin mitä hän oli koskaan ansainnut muurauskauhalla; siihen aikaan, kun eversti P. hankki kunniallisen miehen maineen konnankoukun kautta; siihen aikaan, kun Swedenborgin henget ilmestyivät Göteborgissa painettuihin pöytäkirjoihin; siihen aikaan, kun kenraali Gallitzin Choczymissa valloitti suurvisiirin papukaijan haaremeineen ja Venäjän kotka aikoi lentää kuuhun tai – mikä on sama asia – purjehtia Konstantinopoliin; siihen aikaan, kun lieju makaa Lontoon kaduilla syvimmillään ja Englannin naisväki hurjimmin kolistelee rautakengillään, yhdellä sanalla sanoen: kultaiseen makkara-aikaan 1769 sain minä, joka tämän kirjoittaa, oorderin saapua Ruotsin Itä-Intian Komppanian Finland-laivaan, valmiina purjehtimaan Kantoniin herra kapteeni C. G. Ekbergin johdolla.

Mönstraus toimitettiin, mutta meille suotiin vielä viikko maissa vanhojen velkojen kasvattamiseen. Vielä saattoi juoda ystävien kanssa, vielä kyynelillä kostuttaa rakkaan Celinden kättä, vielä kuunnella vakavia ohjeita. Tukijamme ja ystävämme kestitsivät meitä ruhtinaallisesti, luultavasti laivaosuuksia vastaan lainaamalla. Kaikkialta löytyi hyviä isäntiä ja iloisia kasvoja, sillä he

tiesivät pian pääsevänsä meistä eroon ja myös, että jos kustantaa Itä-Intian kävijälle kaksi lähtöhupalaa, saa sen kotiintulon yhteydessä viisitoistakertaisena takaisin.

II luku Klippanin suloista

Vina bibant homines, animalia cetera fontes. Ovid.

Aamulla 8. joulukuuta, ennen kuin virkeä mestari N. kisälleineen ennätti herättämään naapuruston kuparikattiloidensa aamulaululla, kävi komppanian vahtimestari luonani. Hän saapui, jalkojaan varsin vahtimestarillisesti heiluttaen, ja kertoi tuulen olevan suotuisan – nyt merelle. Aivan niin, pappa vahtimestari, niin tapahtuukoon. Haukottelin pari kertaa hyvästellen suuremmitta suruitta yksinäisen poikamieskortteerini. – Mikä etu, ettei tällaisissa tilanteissa tarvitse välittää nalkuttavasta vaimosta!

Portilla törmäsin samanlaisen käskyn saaneitten itäintialaisten ystävien laumaan.

Nyt nopsaan Stibergslidin suuntaan juoskaa
ja sanokaa vain kaupungille hei.
On polkumme nyt täynnä likaa, nuoskaa,
mutt' missä tytöt, sinne tiemme vei.
Hameet, palttoot, kullanmurut,
Lisbet, Cloris sekä Susanna!

Siis näkemiin! Huuhtoo laine maailman turut.
Nyt lennä suukkonen, yli aalton kannal!
Iäks' jäätte, kullat, rintojemme kääreen,
tämä usko, takaan, riittää maailman ääreen,
tai Kapiin ainakin.

Vihdoinkin pääsimme kahlaten Masthuggetin läpi ja havaitsimme rakkaan Klippanin. Mietimme vielä, jäisimmekö hetkeksi hengäh-tämään, kun kunnan *Carnegie* meidät yllätti. Juuri tänä päivänä hän oli erityisen tarmokkaasti keskittynyt Itä-Intian kävijöiden nap-paamiseen; eikä päästänyt meitäkään ohitseeseen, vaan tarttui meitä käsivarresta seuraavalla epäitsekkäällä lauseella: ”Huvat herrat! Te ei saa viedä raha maasta, se on vastoin kuninganan maarays. *Mine hav hyve puna wiini, kana, janis, pudding... What ye please, gentlemen... A toast for your sweethearts, before you are going away...*”

Olisi pitänyt olla karhun sielu kieltäytyä näin monella hyvin-paistetulla syyllä höystetystä tarjouksesta ja lisäpönttä antoi katse the *young mistress herself*’in silmissä, *who stood smiling behind*; puhumat-takaan pikku Stinan sirojalasta, joka oli asetettu keittiön kynnyk-selle ikään kuin ansaksi. Ystävät rynnivät ovesta keittiön läpi, taputtivat Stinaa ohimennen ja valloittivat suurimman salin päät-täen urheasti linnoittautua sinne ylitsepääsemättömän boolien ja putellien muodostaman muurin taakse. Opittuani jo nuorena koulumestariiltani *a posteriori* -argumenttien kautta läksyni:

Ulula cum lupis, cum quibus esse cupis. Minä seurasin laumaa ja menin mukaan. En koskaan unohda, miten loskainen Masthugget roikkui kannassamme ja miten joka askeleella saapastakajalkamme koko pituudeltaan, *in Lebensgröße*, jätti jälkiä lattiaan.

Isäntä pani parastaan, emäntä tepasteli kevyemmin, paistin-kääntäjän askel terästy. Jo oli meillä jänönen pöydällä, sitten kana ja niiden välissä pyöreä pudding maapallona. Mutta mihin kelpaa maankamara ellei sitä kostuta meri? Kokonainen punssimeri

tuotiin pöytään maapallon seuraksi ja kaikkialla Punainen meri virtasi laseihin. Ulkona taivas oli pilvien peitossa, sisällä päivä paistoi kaikkien kasvoista. Ero Göteborgista oli kenties jättänyt muutamia melankolisia ryppyjä otsiimme, mutta Carnegie kyllä osasi tasoittaa ne. Lyhyesti:

Nyt rahat pöytään. Sisään pian tuotiin
booli uhkee, joka sopi pirtaan
ja veljenmalja toisen jälkeen juotiin
sai huolet kyydin punssin virtaan.
Jää suku, ystävä ja heila!
Vain pullo kaatuu niin kuin keila.
Pulлот paukkaa,
veljet naukkaa,
laulaa, haukkaa,
ei oo raukkaa.
Filepom, pom peteheijaa!

Kaikkesta tästä päämme aika lailla selveni, ja jos jonkun kulku ehkä oli hieman vajavaista, se johtui vain horjunnasta, josta kaikki merimiehet kärsivät joutuessaan sangen kompuroivasti kulkemaan keinuvalla kannella. Ei, ei, eivät Itä-Intiänkävijät olekaan kaikkein pahimpia. Kysy vain kievareista ja neitsytmajoista, niin saat kuulla, miten hyvässä maineessa he ovat.

Finland, kuten Prins Gustavkin, oli ankkurissa Älvsborgin luona; kuitenkin ilman laukauksia, sillä haluttiin osoittaa sillille kohteliaisuutta. Siksi emme pitäneet kiirettä. Isäntämme kestitsi meitä myöhään iltaan asti samalla tyytyväisellä ilmeellä kuin Grännan kauppasaksa myy maalaisakalle nelikon mätää silakkaa kaksi äyriä kappale. Sitten hän jalkojamme säästääkseen sousti meidät omalla veneellään laivaan.